

IRODALOM

Richard Aczel: *Hogyan írjunk esszét*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
Földényi F. László: *Az Egész árnyéka. Jelenkor*, 2003. március, 261–269.
Pilinszky János: *Tanulmányok, esszék, cikkek I–II*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993

EGY MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KÖNYVRŐL

Virág Gábor: *Kishegyes. Helytörténeti tanulmányok és dokumentumok*. JMMT, Újvidék, 2002

A JMMT Kiskönyvtára sorozataként jelent meg a gyűjtemény, amihez Vigh Rudolf írt személyes hangú bevezetőt. Az előszóban Virág Gábor megköszönte könyve támogatását, de hangsúlyozza, hogy „könyve nem a monográfia igényével készült”. Helytörténeti tanulmányok, cikkek, glosszák és dokumentumok, amit a közzétett írások igazolnak legjobban. A Békésszentandrás Kulturális Fejlődéséért Alapítvány a nyomtatás költségeinek egy részét elsőként vállalja. „Az Alapítványt az a nemes cél vezette – írja a szerző –, hogy könyvemmel járuljak hozzá múltjuk egy szegletének megismeréséhez.” Virág Gábor ezt maradéktalanul teljesítette.

Könyvét három nagy részre osztotta. Az első rész helytörténeti tanulmány (*Kishegyes telepítésének története a telepítés dokumentumaival*). A szerző a falu nevének első előfordulásától (1476) kezdve, amikor még e terület a Maróthiak birtoka volt, egészen a török dézsmalajstromokon keresztül a betelepedésig vezeti be az olvasót a falu keletkezésébe, amiben nagy szerepe volt Cothman Antal drvari kamarai tanácsosnak és Kruspér Pál bácsi kamarai jószágigazgatónak. Mint azt megtudjuk a tanulmányból, főleg Békés megyéből (Szentandrásról) jöttek a telepesek, de a szerző országonként, megyénként és falvakként is kimutatja, így tudjuk meg a 652 személy származási adatát.

A XVIII. századi telepítés, ahogyan azt már írtuk, Kruspér Pál nevéhez is fűződik, aki Zomborból küldözgette kérvényeit Nagy-Kishegyes lakóinak érdekében, és szintén ő jelenti feletteseinek, hogy Kishegyes pusztá betelepült (1769-ben). A letelepedett kishegyesiek azonban Kruspér közvetítésével a következő évben, Szt. György-naptól (Raczkovics bérlete ekkor járt le) megkapják Nagyhegyes pusztát is, azzal a föltétellel, hogy még 200 család telepedik az eddigiekhez. Virág Gábor mindezt korabeli dokumentumokkal igazolja.

A *Kishegyes faluképe* tanulmányban olvashatunk arról is, hogy a telepesek mit adtak át az újabb nemzedéknek gazdasági, történelmi és kulturális szempontból. Kruspér Pál 1769-ben 81 házat írt össze, az 1783-as úrbéri térkép 204 telkes jobbágyot és 24 házas zsellért említ. Egy 73-as összeírás szerint azonban

265 ház volt, amelyben 359 család lakott, ekkor 1879 lakosa volt a falunak. A házak falai dögöltek (vert falúak), és szinte kivétel nélkül nádasak. A telkek a bekerítés után alkalmassá váltak az állattartásra. A falu központja a templom (nem a dombon levő első templom!), és innen számozták a házakat is, de még ebben az évben (1877) azokat a földekkel együtt feltérképezték.

Virág Gábor nemcsak ír a földekről, a kaszálókról, a legelőkről és szérűs-tertekről, de ezeknek nagyságát, minőségét térképekkel igazolja is. Így tudjuk meg, hogy a XIX. század közepén a tönkrement legelőket feltörték, azaz felszántották.

A könyv írásai közül nagy jelentőséggel bír *A hegyesi csata: legenda és valóság* című fejezet. Nemcsak azért tetszett, mert végre helyére került a hegyesi csata, hanem azért is, mert Virág Gábor bemutatása az 1849. évi utolsó győztes csatáról a történelem hangján szól az olvasóhoz. Különben a hegyesi csatát három szorosban egymás mellett levő falu (Kishegyes, Lovćenac és Feketics) tartotta magáénak. Guyon Richárd, a magyar szabadságharc egyik legrokon-szenvesebb figurája naplót vezetett a csatáról, akárcsak két tisztje is, akiknek az írásaiból ismerjük meg a hegyesi csatát. „Az egész sereg nem vett részt a csatában – írja Virág. – Guyon a túlerővel szemben mégis győzött, amit Jelačić nem szívesen vett tudomásul. Érdemes megjegyezni, hogy a magyarok haditervét a tábornokon kívül csak néhány tiszt ismerte. A csata 49. július 14-én reggel 5 órakor kezdődött. Jelačić tudósításában saját erejét kevesebbnek tünteti fel (. . .) az ellenségnek 100 ágyúja lehetett (. . .) legalább 25–30 000 embere . . .” (Ezzel is enyhíteni próbálja Jelačić a vereségét!) Guyonnak mindössze 7-8 ezer főnyi serege és 42 ágyúja volt, ezt megnégyszerezve beszél Jelačić túlerőről. A veszteségekről és a csata lefolyásáról, valamint a csata visszhangjáról és emlékművéről is olvashatunk a tanulmány végén.

A korabeli jegyzőkönyvek, térképek alátámasztják a II. és III. rész írásait, a helytörténeti cikkeket, glosszákat, és külön bemutatja a dokumentumokat.

Az 1838. évi árvíz kapcsán megismerjük még a Bácsért-Kriváját, mely keresztülfolyik a falun, és hóolvadáskor sok bajt okozott a lakosoknak, hiába védekeztek hidakkal, töltésekkel. A legnagyobb árvíz (1838-ban) „. . . február 2-án, Hamvazószerdán volt . . . a szent Miséről való elszélledéskor még semmi vízáradás nem lévén. Hamvazószerdán délben hirtelen Hegyes helységben is elért, oly bőven, hogy délután a Töltéseket vagdalták azért, hogy a Víz bátrabban az helységből kifolyhasson . . . a Templomban való bemenetelt is meggátolták (a hívek) . . . azon az éjjel ganét, földet eleibe hordtak.” A följegyzések szerint Duboka és Bajsa felől jött a víz. A kár 1000 bankó volt.

Kishegyesen a 18. századi benépesítés óta öt ízben dühöngött kolera (cholera vagy epekór) 1831-ben, 1836-ban, 1848-ban, 1866-ban és 1873-ban. 1835 augusztusában pedig marhavész pusztított a faluban. Hová temették a járvány-

ban elhaltakat, és hová a dögvészben elhullt marhákat? Mivel kevés volt a Délvidéken az orvos (azok is idősek voltak), a papok gyógyítottak és néhány asszony, akik nem félték a járványtól. „Bábolnai Tiszai Morvai János plébános Úrnak többszöri javallata ezen cholera azaz Epekörság meggyógyítására fogatosnak találtatott, hogy minden Helységben a népességhez képest elegendő számú asszonyok választassanak, kik ember társaikhoz vonzó szeretettől is hajlandók a szenvedőknek segedelmet nyújtani” – írja 1831-ben Mészáros Antal helybeli alszolgabíró.

Virág Gábor könyve nemcsak a kishegyesi helytörténet számára közöl gazdag dokumentumot, de a vajdasági magyar helytörténetek sorában is jelentős.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

PÁRHUZAMOS PRÓZAVILÁG

Vickó Árpád (ford.): *Jedina priča* (=Egyetlen történet). Vajdasági magyar írók prózaantológiája 1990–2000. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003

„Mert egyetlen ez a történet. Szörnyűbb mint az én kétségeim, a keresés és belenyugvás közti ingadozásom, rémítőbb mint a magányba múló éjszakák, amikor hallani a test öregedését.”

(Lovas Ildikó)

Kerek húsz év telt el azóta, hogy szerb nyelven utoljára – antológiaszervezői törekvéssel – kötetben jelent meg egy válogatás a vajdasági magyar elbeszélőktől (Neobičan poklon = Különös ajándék, Matica srpska, Novi Sad, 1963). Pedig azóta – az irodalomban, de a „valóságban” is – igen sok, akkor nem is sejtett változás ment végbe, egyebek között az is, hogy az akkori gondtalan Konstitutív Többségek közül számosan (félig láthatatlan) kisebbségekké váltak az egyes új államközösségekben, hogy a Balkánon a „többségi” és a „kisebbségi” viszonyt ismételten átforgatták, de a vajdasági magyar irodalom számára, vagyis a délszlávoknál (ezen *államalkotók* mindegyikénél, hogy az Isten áldja meg!) való recepciója szempontjából csupán annyi „változott”, hogy időközben még *láthatatlanabbá* vált. Ha a nyolcvanas évek végéig még létezett is – mindenféle különböző ideológiai és „provinciális” korlátozás, valamint a legkülönfélébb politikai, „rokoni” és közpertszerüségi megítélés mellett – a kölcsönös fordítás viszonylag rendszeres és államilag ösztönzött gyakorlata, a kilencvenes évekre ez teljesen eltűnt, és mindenki csak a saját